

שמעתא עמיקתא

גליון תרי"ג | פרשת שלח | תשפ"ד | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

פניני הלכה

המתענה ביארציית האם יתענה ביום המיתה או הקבורה

כתב הכל בו (סי' קי"ד) כתב הר"מ נ"ע שמצוה להתענות ביום שמת אביו או ביום שמתה אמו. ע"כ. וכן הוא בתשב"ץ קטן (פסקי מהר"ם מרומנובורג - סי' קכ"ז) ומתענה בכל שנה יום שמת בו אביו ואמו.

ומצינו ב**שבועות** (כ) איזהו איסור האמור בתורה, האומר הרי עלי שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו וכו', ואמר שמואל והוא שנדר ובא מאותו היום.

וכת' **האגודה** (שבועות אות ט') כי דרך לידור אותו היום שמת בו אביו, ולא יום שנקבר בו, ויש בני"א המתענים יום קבורה ולא יום מיתה, והכל הוא. והביאו **המהרי"ל** (סי' ז'). וכן הביאו **המהרי"ו** (סי' קכ"א).

ובתורה (סי' רצ"ט) כת' דרבי חלוקים בדבר יש מתענין ואומרים קדיש וברכו ביום המיתה, ויש ביום קבורה, איזה מהם שפיר דמי. יראה דיום המיתה שפיר טפי וכן הורה אחד מהגדולים, ותלמידים שהיו גם מהגדולים הורו כן. וכמה גדולים הורו ביום הקבורה, והיה נ"י ראה לדבריהם מהא דסוטה גבי קבורת יעקב אבינו דשקל חושים בן דן קולפיה ומחוי לעשו עד דנפל רישיה מיניה וקא' תלמודא כאן נתקיימה נבואתה של רבקה למה אשכל גם שניכם ביום א', אע"ג דמיתתם לאו ביום א' קבורתם ביום א'. אמר מהא דשבועות דקא' כיום שמת בו אביו משמע דיום המיתה עיקר, וההיא דסוטה היינו דלא נתקיימה נבואתה לגמרי. וכן אני רגיל להורות. ע"ש.

ויעו' **בב"י** סי' ס"ג דהביא דברי הכל בו, ובסי' תי"ג הביא דברי תה"ד. ובא"ח סי' תקס"ח הביא דברי מהרי"ל בשם האגודה. וכ"כ **בשו"ע** (סי' א"צ להתענות אלא ביום מיתת אביו ולא ביום הקבורה. **ובד"מ** יו"ד ס"ס תי"ב הביא דברי מהרי"ל וייל ותרומת הדשן, וסיים דהמנהג דאותן שהיו אצל המיתה ואצל הקבורה, או שלא היו בשתיהן, מתענין יום המיתה, אבל אותן שהיו אצל הקבורה ולא אצל המיתה מתענין יום הקבורה, כש לענין מזקן מופלג בחכמה ובזקנה מורינו הרב ר' משה לנדא ז"ל שהמנהג כן.

וכ"כ **בהגהותיו** ל**שו"ע** (סי' צ) מצוה להתענות יום שמת בו אב או אם, ומתענין יום המיתה לא יום הקבורה, אם לא מי שהיה אצל הקבורה ולא אצל המיתה. **ובש"ך** (סי' י') הביא **הדלבוש** השיג על הרמ"א שמחלק אצל מי שהיה אצל הקבורה ולא היה אצל המיתה, דלעולם יש להתענות ביום המיתה, ושכן משמע **במהרי"ו ברין**. וכת' השי"ך דגם מדברי שאר האחרונים משמע דלעולם מתענים יום המיתה ולא יום הקבורה. ואף **המשאת בנימין** (סי' פ"ד) כתב להשיג על דברי הרמ"א דאטו שני אחים הדרים בעיר ואחד מהם היה אצל מיתת אביו והשני לא היה בעיר שמת אביו, וקודם הקבורה בא גם השני, דהאחד יעשה יארציית ביום המיתה והשני למחרתו, ואיכא משום לא תתגודדו, וגם דמי לחוכא ואיטולוא.

וכת' עוד שם דנ"י דמה שהסכימו האחרונים דיום המיתה הוא עיקר ליארציית ולא יום הקבורה, היינו דוקא משנה א' והילך, אבל בשנה ראשונה לעולם עושין יארציית ביום הקבורה ולא ביום המיתה, דאש"כ לפעמים אכת' את' שלים אבילות י"ב חודש. **והט"ז** (סי' ט) כתב להשיג על תשובה זו דאינו מאמין שיצאו דברים אלו מפי אותו צדיק, דודאי לא מונה אדם שום י"ב חודש רק מיום המיתה.

אולם **בנקה"כ** (סי' ס) כת' דאדרבה דברי הט"ז תמוהים, דהאבילות מנת מיום הקבורה, דהרי משפט רשעים הוא יום הקבורה ולכן אין האבילות מתחלת אלא מיום הקבורה, ואפי' מי שלא נקבר אלא לאחר כמה שבועות אין האבילות מתחלת אלא מיום הקבורה. אולם על עצם **המשאת בנימין** דבשנה א' עושין יארציית ביום הקבורה, הקשה השי"ך (סי' י) דמעולם לא ראינו לחלק שנות היארציית ולומר דבשנה ראשונה יש לעשות מיום הקבורה ואח"כ מיום המיתה. גם מכל האחרונים שכתבו סתמא דיש לעשות ביום המיתה משמע גם בשנה א', וכן משמע בתרה"ד דגם בשנה ראשונה עושין היארציית ביום המיתה.

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

שמעתא אליבא דהלכתא

מי בכלל שוטה הפטור ממצוות

א. שוטה במצוות ואיסורים. ב. סימני שוטה. ג. עושה דברים אחרים דרך שטות. ד. הכרעת השו"ע ושאר הפוסקים. ה. מדבר ואינו יודע מה מדבר. ו. סובל מדאכזר או פחדים. ז. עשה רק פעם אחת. ח. פיקח בשאר דברים. ט. עתים חלים.

א. שוטה במצוות ואיסורים

תנן **בחגיגה** (ב) הכל חייבין בראייה חוץ מחש"ו. ואמרו **בגמ'** (ב) קטני חרש דומיא דשוטה וקטן, מה שוטה וקטן דלאו בני דעה אף חרש דלאו בר דעה הוא. ואמרו שם (ג) ושוטה וקטן פטורין אף מן השמחה **הואיל ופטורין מכל מצוות האמורות בתורה**. וכת' **הרמב"ם** (חגיגה פ"ב ה"ד) דחש"ו הרי הן פטורין מכל מצוות שבתורה. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון תרי"ד בענין לצרפו למנין ועוד.

ב. סימני שוטה

איתא **בחגיגה** (ג) (ד) איזהו שוטה, היוצא יחידי בלילה, והלך בבית הקברות והמקרע את כסותו. איתמר רב הונא אמר עד שיהיו כולן בבת א', רבי יוחנן אמר אפי' בא' מהן, היכי דמי אי דעביד להו דרך שטות אפי' בחדא נמי, אי דלא עביד להו דרך שטות אפי' כולחו נמי לא, לעולם דקא עביד להו דרך שטות והלך בבה"ק אימרו כדי שתשרה עליו רוח טומאה הוא דקא עביד, והיוצא יחידי בלילה אימרו גנדרפס אחדיה, והמקרע את כסותו אימרו בעל מחשבות הוא, כיון דעבדינהו לכולהו הוה להו כמי שנגח שור חמור וגמל ונעשה מועד לכל. אמר ר"פ אי שמייע ליה לרב הונא הא דתניא אי זהו שוטה זה המאבד כל מה שנותנים לו הוה הדר ביה. איבעיא להו כי הוה הדר ביה ממקרע כסותו הוה הדר ביה דדמיא להא, או דלמא מכולהו הוה הדר, תיקו. ו**פרש"י** איזהו שוטה - האמור בכל מקום, שפטור מן המצוות ומן העונש, ואין קנינו קנין, ואין ממכרו ממכר. והלך בבה"ק - בלילה. לעולם דקא עביד להו דרך שטות - ואפי"ה לא מחזקינן ליה בחדא, דהיוצא יחידי בלילה אימרו גנדרפס אחדיה - אני שמעתי: חולי האוחז מתוך דאגה, ול"נ שנתחמם גופו ויוצא למקום האויר. שתשרה עליו רוח טומאה - רוח שדים, שיסייעוהו להיות מכשף.

ועי' **ברא"ש** (חולין פ"א סי' ד) שהביא דברי רבי יוחנן. ומשמע דס"ל כוותיה. **והרמב"ם** בהל' עדות פרק ט' ה"ל ט' כת' דהשוטה פסול לעדות מה"תי לפי שאינו בר מצות, ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים אע"פ שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים הרי זה פסול ובכלל שוטים יחשב. ובהל' י' כת' דהפתאים ביותר כו' ולא יבינו עניני הדבר כדרך שמבינין שאר עם הארץ כו' הרי אלו בכלל השוטים, ע"כ. וכת' **הב"י** (אה"ע סי' קכא) שמדכתב **הרמב"ם** בהל' ט' "בדבר מן הדברים" משמע בהדיא דכרבי יוחנן דאמר אפי' בא' מהן סבירא ליה.

ועי' **בטור** (יו"ד סי' א) שכת' שחטיטה ע"י שוטה פסולה, ושוטה הוא היוצא יחידי בלילה או מקרע כסותו או לך בבה"ק או מאבד מה שנותנין לו, אפי' בא' מאלו אם עושה אותו דרך שטות נקרא שוטה. והקשה **הפרישה** (אות כו) על משי"כ הטור אפי' בא' מאלו, דלכאוי' הוא מיתר כיון דכבר כתב "או או". ותירץ **הב"ח** (אות ט) דכת' כן לאורויי דבעביד דרך שטות הוא דנקרא שוטה אפי' בא' מאלו, אבל בלא"ה אי לא עביד דרך שטות אפי' עביד כולחו לא מחזיקינן ליה בשוטה. ועי' **בשו"ע** (יו"ד סי' א סעי' ה) שפסק כלשון **הטור**. וביאר **הש"ך** (סי' כד) **כהב"ח** הני"ל. ועיי"ש **בפרישה**, **בט"ז** (סי' ק) **ובפמ"ג** (ס). ועי' להלך.

ג. עושה דברים אחרים דרך שטות

וכת' **הב"י** בהלכות גיטין אה"ע סי' קכ"א **שמהרמב"ם** הני"ל שלא הזכיר דברים הללו אלא סתם וכת' שנטרפה דעתו בדבר מן הדברים, משמע דהני ד' דברים השנויים בברייתא לוא דוקא ויה"ה לשאר דברים. ונ"י שהכריחו לפרש כן מדחזינן דבברייתא קמייאת קתני תלת וכת' שוטה מה שנותנין לו ובאידך ברייתא קתני מאבד מה שנותנין לו ולא קתני אינך תלתא, עיי"ש.

והמהרי"ק (שו"ת סי' כ) כת' בשם **רבינו אביגדור** **הן שכת' לרבינו מאיר** על אודות הגט שנתן בוירצבורק וז"ל: אם לא הוחזק שוטה בדברים האמורים בחגיגה הרי הוא כפקח לכל דבריו. ועיי"ש (הדעות סי' ס) שכת' דבנ"א שכשאומו אומר ביישוב הדעת, אלא שאינו מבין עניני העולם כשאר בני"א, כל שלא הוחזק להיות מאותן שהזכירו בחגיגה נלע"ד דמעשי קיימי בכל מילין.

והרי"ש (סי' תסח ד"ה דב) כת' דסימני השוטה מפורשים בחגיגה וכו' וכן כל מי שמאבד כל נכסיו לדעת כדתינא נמי התם איזהו שוטה המאבד כל מה שנותנין לו, ואמרינן נמי **בב"ב** (קנה) הוה שטותא יתירתא חזא ביה דמשחרר לכולהו עבדיה, ע"כ.

והב"י (אה"ע סי' קיט) הביא **שוטה שרבינו שמחה משפירא** כתב דלא מחזיקין בחזקת שוטה לגרש עד שיראו בה סימני שטות המפורשים **בחגיגה** (ג), **ובירושלמי** תרומות (פ"א ה"א) משמע עד שיראו בה כולם ופליג קצת אגמ"י דידן ועיקר סימנ' הוה המאבד מה שנותנין לו דומיא שטותא יתירתא חזא ביה דהוה משחרר עבדו **בב"ב** (קנה) ובעוד שלא ראינו סימן זה אפי' בדיקה לא צריך והרי הוא בחזקת פיקח, ע"כ. **והדרכ"מ** (אה"ע סי' קיט אות ה) כת' **שבמהרי"ו** (סי' נב) כתב דמי שהוא שוטה בשאר דברים אע"פ שאינו לן בבית הקברות כו' אפי"ה מיקרי שוטה. וכן משמע **מהרמב"ם** בהל' עדות, ע"כ. **והפרישה** בהל' שחטיטה (יו"ד סי' א אות כ) נקט ע"פ **הרמב"ם** הני"ל דה"ה בשאר הדברים דרך טירוף. וכן הוא **בב"ח** (יו"ד סי' א אות ד"ה ומיש שוטה) דה"ה לעושה דבר מן הדברים דרך טרף ויישוב הדעת בכלל שוטה יחשב, וכ"כ **המהרש"ל** (ש"ש חולין פ"א סי' ד) ופשוט הוא, ע"כ.

ד. הכרעת השו"ע ושאר הפוסקים

ועי' **בשו"ע** (חוב"מ סי' לה) שהביא בענין פסולי עדות כלשון **הרמב"ם** בהל' עדות דאף כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מדחברים, אע"פ שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים, הרי זה פסול, ובכלל שוטים יחשב. ועיי"ש בענין שחטיטה (יו"ד סי' א סעי' ה) שהביא רק סימני שטות המבוארים בחגיגה, **כהרא"ש** הני"ל. **והרמ"א** שתיק **להשו"ע**.

והמהרי"ט (אה"ע סי' טו) נקט **כהרב אביגדור**. וכת' דמשי"כ **הרמב"ם** בהל' עדות פרק ט' הפתיים ביותר וכו' הרי אלו בכלל השוטים נ"י דלא אמר כן אלא לענין עדות שצריך להעיד על מה שעבר כבר ויש לחוש שמא נדמה לו באותה שעה שהדבר כן ואינו כו' מאחר שלפעמים אין מכירין דברים שסותרים זה לזה, ואיך יעיד עכשיו על מה שחלה בראשונה, אבל כשאנו באים לקיים דבר עמו במקום וממכר או בגיטין וקידושין ו**מסברו ליה וסבר** ואנו מכירין שהבין דברים לא שוטה הוא, והרי הוא כפקח לכל מה שהוא עושה בדעת שפוייה לבנינו, וראיה מההיא **בב"ב** (קנה) שמכר נכסיו אלאפיה וניכול תמרי ונשדו קיימא בי רבא, דמסיק מסברו ליה וסבר זביניה זבינא, וה"ה לענין גיטין וקידושין וחליצה, ע"כ. והביאו **הפת"ש** (אה"ע סי' קכא סי' ק).

והתורת גיטין (סי' קכא סי' א) תמה על ראיית **המהרי"ט** מהא דבב"ב, דלכאוי' משם מוכח איפכא דהא מסיק דהא דעביד הכי חוצפא יתירה וכו', משמע דאי לא היה למיתלי משום חוצפא היו מחזיקין אותו בשוטה אף דמסברי ליה, ע"כ.

אבל **בעונג יו"ט** (סי' קג אות ג) כת' דדברי **המהרי"ט** נכונים, דהא דהוצרך לסיים דעביד משום חוצפא משום דאלי"ה לא היה אפי' לקיים המקח במה שהודו הקרובים דמסברי ליה וסבר דהוה פתי אימא דהמקח הזה עשה שלא בהשכל ולא הסבירו לו עניני המקח, ע"כ. ועי' משי"כ על ראייה זו **התבא"ש** (סי' א) **והבית אפרים** (סי' פט ד"ה הנה אפי' הביא, ד"ה רואית שבוי"ת מהרי"ט).

והזכרון יוסף (אה"ע סי' א אות ג) כת' שמהא **הרמב"א** מדא"ה"ע סי' קי"ט סי' י נקט שאשה שנשאתי ויודעת לשמור גטה ואינה יודעת לשמור את עצמה, אינו מוציאה עד שתברכן שלא ינהגו בה מנהג הפקר, ואם הוציאה אינה מגורשת, דלא **כהשו"ע** שם דבעיבד מגורשת. ולא כתב דבלא"ה אינה מגורשת כי נישטית, י"ל דהיינו כי ס"ל **כרבינו שמחה משפירא** וסיעתו דלא מיקרי שוטה אלא ע"י הנך **דבגמ' חגיגה**, וכן משמע **מהשו"ע** יו"ד סי' א סעי' ה' ולא הגיה **הרמ"א** על דבריו. וכי תימא אי"כ למה סתם בחו"מ סי' ל"ה **כהרמב"ם** י"ל מנ"ש **המהרי"ט** הני"ל דדוקא לענין עדות כתי' **הרמב"ם** כן.

אלא דעיי"ש שכת' דאע"פ דבאמת נ"י דלא כתי' **המהרי"ט** הני"ל רק כן לענין פתאים ומבוהלים שהזכיר **הרמב"ם** שם הלכה י', אבל על משי"כ מה הלכה ט' בענין השוטים לא עלה ע"ד **המהרי"ט**, דהרי **הרמב"ם** לא יפרש מהות השוטה בשום מקום אחר, מ"מ י"ל ד**הרמ"א** מסתבר ליה **כהרמב"ם** לענין עדות משום **המהרי"ט** הני"ל ולא לענין שחטיטה ושאר דברים. ועיי"ל דלא חשש **הרמ"א** ל**רמב"ם** רק באיסורי התורה, אבל לא באיסורים דרבנן. ועיי"ש (ד"ה ט"ס סג) שכת' דראוי לפסוק **כרבינו שמחה** וסיעתו דברים ובתראי אינון, אלא דמשום חומרא דאשת איש ראוי להחמיר לכתחלה, אבל לא בדעיבד, ע"כ.

